

แนวพระราชดำริ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นำประโยชน์สุขสู่ประชาชน

The royal initiative on “sustainable development”
bring happiness to the people

สุเมธ ตันติเวชกุล*

บทคัดย่อ

การพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นรูปแบบของการพัฒนาที่เน้นให้ประชาชนสามารถช่วยตัวเองหรือพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่นำไปสู่ความยั่งยืนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ การพัฒนาในพื้นที่ต่าง ๆ ท่านได้พระราชทานหลักการที่สำคัญสำหรับการพัฒนาไว้ในหลายเรื่อง หลายมิติ ซึ่งล้วนแล้วแต่นำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนคนไทย นอกจากนี้ ยังทรงมีแนวพระราชดำริในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ เพื่อความสมดุลและยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและเพื่อเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ สำหรับเป็นพื้นฐานความมั่นคงทางอาหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ผลจากแนวพระราชดำริ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นที่มาของโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่นำไปสู่การสร้างประโยชน์และความสุขให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชาติ ทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์ และสามารถแก้ปัญหาในแต่ละพื้นที่การพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นต่อแผ่นดินไทยและประชาชนชาวไทย ผลจากการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ทำให้คนไทยอยู่ได้ด้วย การ “พึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน สร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน และส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคง สังคมมีความสงบสุขร่มเย็น พลกนิกรของพระองค์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วย ความผาสุกภายใต้ร่มพระบารมีของพระองค์ แม้พระองค์เสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว แต่พระองค์ ยังคงสถิตอยู่ในดวงใจประชาชนของพระองค์ชั่วนิจนิรันดร์

* เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา และประธานหลักสูตรการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน สถาบันพระปกเกล้า

Abstract

His Majesty King Bhumiboon Adulyadej’s development work is the format of how people develop themselves to strengthen the community and to be self-reliant in which to form the truly sustainable development. For the development in Thailand in many areas, His Majesty the King initiated a lot of its important principles and dimensions, those can be adjusted in Thai people’s daily life. Besides, His Majesty has initiated the development and rehabilitated the natural resources for instance: soil, water and forest for the sake of balancing and sustainability of the natural resources and to be the crucial factor of food’s production and its security for the community. This is to improve the all Thai people’s quality of life. His Majesty’s royal development projects derived from the principle of “**sustainable development**” As a results, those Royal projects then create benefits and happiness for the people and can solve the problems quickly in different areas.

His Majesty King Bhumibol Adulyadej has highly graciously granted to Thai people. The benefit of following his majesty’s initiative cause “**self-reliance**” for them to live their lives. This is the sustainability development and the creation of happiness for them and peaceful society . Even though His Majesty King Bhumibol Adulyadej has passed away, He is still be in remembrance for Thai people’s heart forever.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี เสด็จขึ้น เถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 และเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2559 รวมระยะเวลาที่พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา 70 ปี ตลอดระยะเวลา 70 ปี ของการครองราชย์ พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงปฏิบัติพระองค์ อยู่ในทศพิธราชธรรมตลอดมา และทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ พระราชภารกิจทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อนำไปสู่ ประโยชน์และความสุขของประชาชนชาวไทย อันเป็นไปตามพระราชปณิธานในพระปฐมบรมราชโองการที่ว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่ง มหาชนชาวสยาม” พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างในการ ใช้หลักธรรมปกครองประเทศได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงทุ่มเท พระวรกายและพระสติปัญญาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ เกิดขึ้นกับคนไทยและประเทศไทย พระองค์ทรงงานหนัก เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของ พสกนิกรชาวไทยให้ดีขึ้นในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ยากไร้ด้อยโอกาสในชนบทห่างไกล ผลจากการพัฒนา ตามแนวพระราชดำริ ทำให้คนไทยอยู่ได้โดย

การ “พึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน พระองค์ทรงช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤตครั้งแล้วครั้งเล่าและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ การเสด็จสวรรคตของพระองค์นำความโศกเศร้าเสียใจอย่างยิ่งมาสู่ประชาชนชาวไทยทั่วทั้งแผ่นดิน

พระราชกรณียกิจเริ่มแรก เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์¹

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เสด็จขึ้นครองราชย์นั้น สภาพเศรษฐกิจไทยยังคงบอบช้ำภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ภาวะความเป็นอยู่ของคนไทยอืดอาดฝืดเคือง ภายหลังจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินกลับจากทรงไปศึกษาในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในปี พ.ศ. 2493 ก็ทรงมีพระราชดำริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือพสกนิกรให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พระราชดำริเริ่มแรกที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร เป็นพระราชดำริด้านการแพทย์ และงานสังคมสงเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ เช่น กิจกรรมการจัดทำภาพยนตร์ส่วนพระองค์เพื่อหาทุนสร้างอาคารทางการแพทย์ของโรงพยาบาลต่างๆ กิจกรรมเกี่ยวกับการต่อสู้โรคเรื้อนของสถาบันราชประชาสมาสัย กิจกรรมเกี่ยวกับการป้องกันรักษาโรคโปลิโอ อหิวาตกโรค โครงการจัดตั้งโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงเริ่มเสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 เป็นต้นมา โดยทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทรงทราบถึงฐานะความเป็นอยู่ ปัญหาความเดือดร้อน

และความต้องการของราษฎรเพื่อที่พระองค์จะได้ทรงช่วยเหลือเท่าที่พระองค์จะทรงสามารถกระทำได้ โดยในปี พ.ศ. 2495 ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ชนบทในภาคกลางก่อนเป็นภาคแรก ในลักษณะเป็นการส่วนพระองค์ การเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอย่างเป็นทางการเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2496-2497 โดยเสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลางต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ. 2499 ได้เสด็จพระราชดำเนินไปภาคเหนือและเสด็จพระราชดำเนินไปภาคใต้ในปี พ.ศ. 2501 ต่อจากนั้นพระองค์ได้เสด็จไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

การที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรนั้น ทำให้ทรงได้รับทราบฐานะความเป็นอยู่ ปัญหาและข้อมูลเกี่ยวกับความทุกข์ยากเดือดร้อนจากตัวราษฎรเอง และจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานประจำอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งทรงสังเกตการณ์สภาพทางภูมิศาสตร์และสังคมไปพร้อม ๆ กันด้วยซึ่งได้ทรงรวบรวมข้อมูลไว้เป็นแนวทางที่จะพระราชทานแนวพระราชดำริให้ดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อไป

หลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ดังความตอนหนึ่งว่า²

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, วารสารเศรษฐกิจและสังคม ปีที่ 33 ฉบับพิเศษ ประจำปี 2539, 3-4.

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554, พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา, 28-29.

“...เรื่องหลักการทรงงานและแนวพระราชดำริในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสที่เผยแพร่เป็นที่รู้ทั่วไป หลักรากว้าง ๆ ของพระองค์ คือ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรว่ามีสิ่งอะไรที่ควรปรับปรุงได้ดีกว่านี้ ทำประโยชน์ให้เจริญรุ่งเรืองได้มากขึ้นกว่านี้ หรือประชาชนยังมีปัญหาความทุกข์ในพื้นที่แบบนี้ จะทำอย่างไร โดยพระองค์จะทรงใช้ความรู้ที่มีอยู่แล้ว หรือหากยังทรงไม่มีความรู้ในสิ่งที่คิดว่าสำคัญ พระองค์จะทรงหาความรู้โดยทรงศึกษาและสนทนากับผู้รู้ต่าง ๆ แล้วนำมาประยุกต์ปรับปรุงด้วยความตั้งใจพระราชหฤทัยที่จะทำประโยชน์ให้แก่ประชาชน พระองค์เองจะทรงลำบากเดือดร้อนอย่างไรก็ทรงไม่สนพระทัย ถ้าทรงเห็นว่าดีแล้วก็ต้องเข้มแข็งพอที่จะทำ หากว่ามีปัญหาหรือใครว่ามา ก็ทรงต้องมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไข ไม่ใช่ว่าพอมมีปัญหาที่หลีกเลี่ยงไปต้องอดทน ตั้งใจ ระมัดระวัง และรอบคอบ...”

“...เป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้คนมีความสุข โดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจสังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์...”

การพัฒนาใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9³

การพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นรูปแบบของการพัฒนาที่เน้นให้ประชาชนสามารถช่วยตัวเองหรือพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่นำไปสู่ความยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยทรงยึดหลักดังนี้

1) การพัฒนาต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานเดิมของสังคมไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 ความว่า

“...การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญขึ้นนั้นจะต้องสร้างขึ้นจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อนทั้งสิ้น ถ้าพื้นฐานไม่ดีหรือคลอนแคลนบกพร่องแล้ว ที่จะเพิ่มเติมเสริมต่อให้เจริญขึ้นไปอีกนั้น ยากนักที่จะทำได้ จึงควรเข้าใจให้แจ่มชัดว่านอกจากจะมุ่งสร้างความเจริญแล้ว ยังจะต้องพยายามรักษาพื้นฐานให้มั่นคง ไม่บกพร่องพร้อม ๆ กันด้วย...”

2) การพัฒนาต้องตั้งอยู่บนหลักของภูมิสังคม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงยึดถือสภาพความเป็นจริงของภูมิประเทศและสังคมวิทยาเกี่ยวกับประชาชนในพื้นที่พัฒนาเป็นหลัก ทรงเน้นว่าจะพัฒนาอะไรหรือจะทำการอะไรนั้นขอให้ยึดหลักสำคัญคือให้สอดคล้องกับภูมิสังคม

ภูมิสังคมนั้น คือ จะทำอะไรก็ตามต้องคำนึงถึง 2 สิ่งด้วยกัน สิ่งแรก คือ ภูมิ เป็นลักษณะของภูมิประเทศ ซึ่งก็คือสภาพแวดล้อมลักษณะธรรมชาติที่อยู่รอบๆ ตัวเรา สิ่งที 2 คือ สังคม โดยจะต้องคำนึงถึงสังคมของคนในพื้นที่นั้น เพราะคนในสังคมหนึ่ง ๆ จะตัดสินใจไปตามวัฒนธรรม ค่านิยมทางสังคม สิ่งแวดล้อม ประเพณี การอบรมที่บ่มฝังมา คนแต่ละภูมิภาคจะมีแนวความคิดเป็นของตนเอง วิถีชีวิตไม่เหมือนกัน

3) ทรงยึดหลักผลประโยชน์ของประชาชนและการได้รับการยอมรับ

การดำเนินงานพัฒนาใด ๆ ก็ตาม พระบาทสมเด็จพระ

³ สุมธ ตันติเวชกุล, ตามรอยพระยุคลบาท ครูแห่งแผ่นดิน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 104-114.

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงยึดหลักว่า โครงการทั้งหมดจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งโครงการส่วนหนึ่งจะมาจากความต้องการของประชาชนเองกับอีกส่วนหนึ่งมาจากการริเริ่มของพระองค์ และสิ่งที่พระองค์จะทรงคำนึงถึงมากที่สุดคือผลกระทบหรือผลประโยชน์ ส่วนได้ส่วนเสียของคนที่อยู่ในพื้นที่เป็นอันดับแรกก่อนเสมอ **ทรงยึดหลักความคุ้มค่ามากกว่าคุ้มทุน**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีกระแสพระราชดำริพระราชทานแก่ตัวแทนของปวงชนชาวไทยที่ได้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย ภายในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ความตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อประมาณ 10 วันก่อน มีชาวต่างประเทศมาขอพบ เพื่อขอโอวาทเกี่ยวกับการปกครองประเทศว่าจะทำอย่างไร จึงได้แนะนำว่าให้ปกครองแบบคนจนแบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัญสำนึก มีเมตตา ก็จะอยู่ได้ตลอด ไม่เหมือนกับคนที่ทำตามวิชาการ ที่เวลาปิดตำราแล้วไม่รู้จะทำอย่างไร ลงท้ายก็ต้องเปิดหน้าแรกเริ่มต้นใหม่ ถอยหลังเข้าคลอง ถ้าเราใช้ตำราแบบอะลุ่มอล่วยกันที่สุดในที่สุดได้ก็เป็นการดี ให้โอวาทเขาไปว่า **“ขาดทุนเป็นการได้กำไรของเรา”** นักเศรษฐศาสตร์คงค้านว่า ไม่ใช่ แต่เราอธิบายได้ว่าถ้าเราทำอะไรที่เราเสีย แต่ในที่สุดที่เราเสียนั้นเป็นการดีทางอ้อม ตรงกับงานของรัฐบาลโดยตรง เงินของรัฐบาลหรืออีกนัยหนึ่งคือ เงินของประชาชน ถ้าอยากให้ประชาชนอยู่ดีกินดีก็ต้องลงทุน ต้องสร้างโครงการซึ่งต้องใช้เงินเป็นร้อย พัน หมื่น ล้าน ถ้าทำไปเป็นการจ่ายเงินของรัฐบาล แต่ไม่เข้าประชาชนจะได้รับผล ราษฎรอยู่ดีกินดีขึ้น ราษฎรได้กำไรไป ถ้าราษฎรมีรายได้ รัฐบาลก็เก็บภาษีได้สะดวก...”

4) ทรงบริหารจัดการโครงการอย่างมีระบบ และทรงนำวิชาการทุกแขนงมาใช้ให้เกิดประโยชน์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระปรีชาสามารถในศาสตร์ทุกด้านและทรงประสานศาสตร์ในสาขาต่าง ๆ นำมาแก้ไขปัญหาให้เป็นไปอย่างมีหลักเกณฑ์และถูกต้อง เช่น ทรงนำศาสตร์ทางด้านเกษตรกรรม วิศวกรรม วิทยาศาสตร์ และศาสตร์อื่นๆ มาพัฒนาระบบการเกษตรที่พระองค์ทรงเน้นในการพัฒนา เพื่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เจริญก้าวหน้าขึ้น เช่น ระบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ เพื่อให้มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุด

5) ทรงยึดหลักความประหยัด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงยึดหลักวิทยาการที่มีความเป็นไปได้และประหยัด พระองค์จึงทรงนำหลักการเศรษฐศาสตร์มาใช้สำหรับโครงการตามแนวพระราชดำริ เพราะทรงตระหนักถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณของหน่วยราชการที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่ได้พระราชทานอยู่เสมอ จึงทรงพยายามเน้นหนักในแง่การใช้จ่ายให้ประหยัดที่สุดและได้ผลดีด้วย

6) ทรงค้นคว้าทดลองวิจัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงศึกษาทดลองปฏิบัติโครงการตามพระราชประสงค์เป็นการส่วนพระองค์ ซึ่งต้องทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินงานทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี ต่อมาเมื่อทรงแน่วพระทัยว่าโครงการนั้น ๆ ได้ผลดีเป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลเข้ามารับงานต่อในภายหลัง

7) ทรงเน้นสร้างความแข็งแกร่งให้ชุมชน

แนวทางการพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริคือการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้น เพื่อให้เกิดการ

พึ่งตนเองตามพระราชกระแสที่ว่า “ระเบิดจากข้างใน” คือการให้ครอบครัว ชุมชน หรือหมู่บ้านมีความพร้อม มีความเข้มแข็งเสียก่อน เมื่อคนในชุมชนพร้อมแล้ว ก็จะระเบิดเอาความพร้อมภายในที่มีอยู่ข้างในตนเอง ทั้งความคิด ความร่วมมือ ความสามัคคี ออกมาพัฒนา สร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้เอง แล้วจึงค่อยขยายการดำเนินงานออกไปสู่สังคมภายนอก

8) ศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service): ทำงานแบบบูรณาการตามแนวพระราชดำริ

ศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จสำหรับเกษตรกร (One Stop Service for Farmers) เป็นมิติใหม่ของการบริหารงาน ซึ่งนำเอาแผนงานของส่วนราชการต่างๆ มาประสานกันให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรมากที่สุด นับเป็นการปฏิรูประบบบริหารราชการอย่างสำคัญ โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 6 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ จ. ฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ จ. นราธิวาส ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ จ. จันทบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จ. สกลนคร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ จ. เชียงใหม่ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ จ. เพชรบุรี กระจายอยู่ในภาคต่างๆ ทั้ง 4 ภาค ทำงานแบบบูรณาการตามแนวพระราชดำริ เป็นศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จสำหรับเกษตรกร (One Stop Service for Farmers) โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ประสานความร่วมมือนับตั้งแต่การร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา ร่วมกันกำหนดแผนงาน ร่วมกันปฏิบัติและร่วมกันประเมินผลการทำงาน และมีการศึกษา ทดลอง สาธิตให้เกษตรกรได้เห็นถึงความสำเร็จ

9) ทรงเน้นให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีความห่วงใยต่อปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นอยู่ในประเทศไทยขณะนี้ โดยทรงเน้นว่าปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันจะนำอันตรายมาสู่ประเทศไทย ทรงเรียกร้องให้ยุติการทุจริต

10) ทรงเน้นในเรื่องการประสานงาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงเน้นความสำคัญของการประสานงาน ทั้งนี้โครงการพระราชดำริต่าง ๆ อาศัยการดำเนินงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลักการสำคัญที่ใช้ในการทำงานคือการผสมผสานของหน่วยงานในแผนงาน การพัฒนาแบบผสมผสานซึ่งเป็นการพยายามที่จะเชื่อมโยงกิจกรรมที่จำเป็นในการยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างต่อเนื่อง โดยการระดมหรือผนึกกำลังของหน่วยต่าง ๆ เข้าไปดำเนินการร่วมกันด้วยความพร้อมเพรียงกัน

11) พระราชทานหลัก เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นั่นคือก่อนจะทำอะไรต้องมีความเข้าใจเสียก่อน เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจผู้คนในหลากหลายปัญหาทั้งทางด้านกายภาพ ด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น และระหว่งการดำเนินการนั้น จะต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปทำงานกับเขาหรือทำงานให้เขานั้น “เข้าใจ” เราด้วย เพราะถ้าเราเข้าใจเขาแต่ฝ่ายเดียว โดยที่เขาไม่เข้าใจเรา ประโยชน์คงจะไม่เกิดขึ้นตามที่เรามุ่งหวังไว้ “เข้าถึง” ก็เช่นกัน เมื่อรู้ปัญหาแล้ว เข้าใจแล้ว ก็ต้องเข้าถึงเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้ได้ และเมื่อเข้าถึงแล้วจะต้องทำอย่างไรก็ตามให้เขาอยากเข้าถึงเราด้วย ดังนั้น จะเห็นว่าเป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งไปและกลับถ้าสามารถทำสองประการแรกได้สำเร็จ เรื่อง “การพัฒนา” จะลงเอยได้อย่างดีเพราะเมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกัน ต่างฝ่ายอยากจะทำ

เข้าถึงกันแล้ว การพัฒนาจะเป็นการตกลงร่วมกันทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ให้และผู้รับ

12) พระราชทานหลักการการทำงานด้วยความ “รู้ รัก สามัคคี”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานพระราชดำรัสเรื่อง “รู้ รัก สามัคคี” อันเป็นพื้นฐานการทำงานในทุก ๆ เรื่อง ได้แก่ “รู้” การรู้แยกแยะสิ่งดี สิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ตามสภาพที่เป็นความจริงของบ้านเมือง การจะลงมือทำอะไรจะต้องเข้าใจถึงปัญหาและวิธีที่จะแก้ปัญหา “รัก” มีความรักที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น มีความเมตตาอยากจะช่วยเหลือคนอื่น “สามัคคี” ควรคำนึงเสมอว่าเราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ การรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่าจึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี

13) พระราชทานหลักเศรษฐกิจพอเพียง⁴

เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตของประชาชนได้ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับ บุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ รวมไปถึงการนำไปใช้ในการบริหารและพัฒนาประเทศ เพื่อให้ประชาชนคนไทยรู้เท่าทันและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข โดยไม่หลงไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์

หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)

- การกระทำใด ๆ ให้มีความพอเพียง หมายถึง ทำพอประมาณด้วยเหตุและผล การพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน
- ต้องสร้างระบบคุ้มกันในตัว เพื่อสามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

- ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุก ๆ ขั้นตอน
- ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกใน คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม
- ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ
- สร้างความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ

การพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่พระราชทานเป็นการแก้ปัญหาความยากจนให้ได้อย่างยั่งยืน สิ่งสำคัญที่สุดคือ มุ่งให้คนช่วยเหลือตนเองให้ได้เสียก่อน จากนั้นจึงมีการช่วยเหลือพึ่งพาศักยภาพกันในกลุ่มของตนเองเพื่อให้สามารถทำเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างครบวงจร และเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างจริงจังแล้ว จะสามารถขยายวงออกไปภายนอกชุมชนได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

แนวพระราชดำริด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างฐานการพัฒนาของประเทศ ให้มั่นคงแข็งแรงนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงเห็นว่า ปัจจัยการผลิตทั้ง ดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน หากสิ่งใดเกิดผลกระทบก็จะส่งผลกระทบต่อเนื่องอย่าง เป็นวงจร และสุดท้ายจะส่งผลกระทบต่อมนุษย์ พระองค์ทรงพัฒนา และฟื้นฟูทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ เพื่อความสมดุลและยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญเพื่อเป็นพื้นฐานความมั่นคงทางอาหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน

⁴ เรื่องเดียวกัน, 134.

ทรงยึดหลักการพัฒนาที่ใช้ ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม⁵

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “เรียนรู้การทรงงานสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ” ในหนังสือ “สังฆกรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ดังความตอนหนึ่งว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมุ่งมั่นอย่างวิริยะและอุตสาหะที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความสุข อยู่ดีกินดี ด้วยการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรเพื่อทรงศึกษาและหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ราษฎรในทุกพื้นที่ของประเทศไทย โดยได้พระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมากมาย เพื่อพัฒนาประชาชนและประเทศให้ก้าวหน้าหรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยทรงยึดหลักในการดำเนินโครงการว่าต้องเป็นการพัฒนาที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งประโยชน์ให้เกิดแก่ส่วนรวมและประเทศชาติอย่างแท้จริง จึงจะเป็น “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จออกมหาสมาคมในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2529 ความตอนหนึ่งว่า

“...ทุกวันนี้ประเทศไทยยังมีทรัพยากรพร้อมมูล ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล ซึ่งเราสามารถนำมาใช้เสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์และเสถียรภาพอันถาวรของบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี ข้อสำคัญเราจะต้อง

รู้จักใช้ทรัพยากรนั้นอย่างฉลาด คือไม่นำมาทุ่มเทใช้ให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์ หรือได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า หากแต่ระมัดระวังใช้ด้วยความประหยัดรอบคอบ ประกอบด้วยความคิดพิจารณาตามหลักวิชา เหตุผล และความถูกต้องเหมาะสม โดยมุ่งถึงประโยชน์แท้จริงที่จะเกิดแก่ประเทศชาติ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันยืนยาว...”

แนวพระราชดำริด้านการพัฒนา ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้⁶

1) การพัฒนาทรัพยากรดิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีแนวพระราชดำริว่า การพัฒนานั้นจะต้องไม่เป็นการพัฒนาทางเดียว จะต้องให้เกิดประโยชน์กลับคืนมาคือกำไร แต่ไม่มีอะไรในโลกนี้ที่จะได้กำไรโดยไม่ต้องลงทุน การแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน นอกจากเป็นการแก้ปัญหาแล้วจะต้องให้เกิดประโยชน์ด้วยทรงยึดหลักธรรมชาติแก้ไขธรรมชาติ

พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรดินว่า “การปรับปรุงที่ดินนั้น ต้องอนุรักษ์ผิวดิน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ไว้ ไม่ไถหรือลอกหน้าดินทิ้งไป ต้องสงวนไม้ยืนต้นที่ยังเหลืออยู่เพื่อที่จะรักษาความชุ่มชื้นของผิวดิน” โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้น ทำการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นตัวอย่างในการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน การแก้ปัญหาดินเปรี้ยว การขยายพันธุ์พืชเพื่ออนุรักษ์ดินและบำรุงดิน ตลอดจนการทำแปลงสาธิตการพัฒนาที่ดินแก่เกษตรกรในบางพื้นที่ที่มีปัญหาเพื่อให้ทำการพัฒนา

⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556, สังฆกรรมแห่งแนวพระราชดำริสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน, 16-14.

⁶ สุเมธ ตันติเวชกุล, ตามรอยพระยุคลบาท ครูแห่งแผ่นดิน, 159-173.

ปรับปรุงการเกษตรได้อีก

1.1) แนวพระราชดำริป้องกันการชะล้างพังทลายด้วยหญ้าแฝก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักถึงปัญหาการชะล้างพังทลายและความเสื่อมโทรมของดินที่ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ทรงได้ศึกษาถึงศักยภาพของ “หญ้าแฝก” ซึ่งเป็นพืชที่มีระบบรากลึกแผ่กระจายลงไปในดินตรง ๆ เป็นแผงเหมือนกำแพง ช่วยกรองตะกอนดินและรักษาดิน อีกทั้งมีคุณสมบัติพิเศษในการช่วยป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดินและอนุรักษ์ความชุ่มชื้นใต้ดิน จึงทรงมีพระราชดำริให้นำหญ้าแฝกมาใช้ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

2) การพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสว่า “น้ำคือชีวิต” เพราะน้ำคือปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์และพืชพรรณธัญญาหารตลอดจนสัตว์ทั้งหลาย การขาดแคลนน้ำจึงมิได้มีผลโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเท่านั้น แต่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศด้วย พระองค์จึงได้ทรงคิดหาวิธีบริหารจัดการ “น้ำ” เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

2.1) พระราชทานฝนหลวง

ในปี พ.ศ. 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานฝนเทียมหรือฝนหลวง โดยทรงคิดค้นหาสูตรทาง เทคนิค วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ผสมผสานกับวิธีการทางธรรมชาติ เพื่อดึงเมฆที่มีอยู่มากบนท้องฟ้าให้ตกลงมาเป็นฝน ทำให้ทรงสามารถนำความชุ่มฉ่ำ นำน้ำมาให้พสกนิกรชาวไทยใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อทำการเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภคในช่วงเกิดภาวะแห้งแล้ง

2.2) แนวพระราชดำริทำฝายเก็บกักน้ำ (ฝายชะลอน้ำ)

นอกจากนั้น ทรงหาวิธีเก็บกักน้ำในพื้นที่สูง โดยทำฝายเก็บกักน้ำขนาดเล็กตามแนวร่องหุบเขา (Check Dam) ให้เต็มภูเขา พระองค์ทรงนำแนวพระราชดำริมาจากชาวเขา โดยเมื่อน้ำไหลเซาะลงมา ชาวเขาจะเอาก้อนหินโยนขวางลำธารไว้ทำเป็นฝายเล็กๆ กันได้บ้าง รั่วบ้าง ก็ปรับปรุงโดยใช้เทคโนโลยีเพิ่มนิดหน่อย คือแทนที่จะเอาหินโยนเฉย ๆ ก็ทำเป็นระบบเขื่อนขึ้นมา เอาไม้ไผ่ปัก เอาหินทาบ ทำอย่างนี้เป็นร้อยเป็นพันแห่งให้เต็มภูเขา ผลปรากฏว่าเมื่อฝนตกลงมา น้ำถูกขังอยู่ในฝายและค่อยๆ ซึมออกมาข้างๆ เหมือนให้น้ำเกลือ น้ำจะแช่อยู่ประมาณ 3-4 เดือน เมล็ดพืชที่ฝังตัวอยู่ก็งอกขึ้นมามากมาย จนกระทั่งเขียวชอุ่ม ให้ความชุ่มชื้นตลอด กลายเป็นระบบกันไฟเปียก (Wet Fire Break) 7-8 ปีถัดมาป่าไม้ก็เกิดขึ้น ซึ่งเมื่อดินชุ่มชื้นก็ส่งผลให้ป่าองกามเจริญเติบโตและเมื่อป่าอุดมสมบูรณ์ก็จะเกิดปรากฏการณ์น้ำฝนตกต้องตามฤดูกาล ฝายกักเก็บน้ำต่าง ๆ เหล่านี้มีกระจายอยู่ทั่วไปในที่สูงและน้ำที่เอ่อล้นฝายลงมาตามแรงโน้มถ่วง (gravity) จะไหลลงมากักเก็บน้ำอยู่ในอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อใช้สำหรับอุปโภคบริโภค และเป็นแหล่งน้ำสำรองเพื่อการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ในช่วงฤดูแล้ง และจากอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก น้ำถูกปล่อยผ่านพื้นที่เกษตรที่ขาดแคลนน้ำและนำไปใช้ในการเพาะปลูกพืชผัก ไม้ผล ตลอดจนเป็นประโยชน์ในด้านการประมง การเลี้ยงสัตว์น้ำต่าง ๆ เพื่อผลิตอาหารให้แก่คนในท้องถิ่น และเป็นน้ำอุปโภคบริโภคในชุมชน

2.3) การแก้ปัญหาหน้าท่วม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานแนวพระราชดำริการแก้ไขปัญหาหน้าท่วม โดยเริ่มตั้งแต่ต้นน้ำด้วยการฟันฟูป่า ต้นน้ำลำธาร เพื่อให้สามารถซึมซับน้ำฝนที่ตกบริเวณต้นน้ำไว้แล้วค่อยๆ ปล่อยออกมาสู่ลำน้ำธรรมชาติได้อย่างต่อเนื่อง

ในกรณีน้ำที่ถูกกักเก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่หรือเขื่อนมีปริมาณน้ำที่มากเกินไปจนความจำเป็นก็จะล้นสันเขื่อนลงสู่ที่ราบลุ่ม ซึ่งหากมีปริมาณมากจนทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมจะทรงมีพระราชดำริ “ผันน้ำ” ที่มีปริมาณมากให้ระบายสู่พื้นที่ที่มีน้ำน้อยกว่าให้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยขุดคลองเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำสายที่มีปัญหาน้ำท่วมกับลำน้ำสายอื่น ๆ เพื่อระบายน้ำที่มีมากออกไปสู่พื้นที่ลุ่มขณะเดียวกัน เมื่อพื้นที่ลุ่มมีปริมาณน้ำมากผนวกกับน้ำทะเลมีระดับสูงขึ้น ซึ่งหากเกิดปรากฏการณ์แบบนี้พร้อมกัน ปริมาณน้ำจากแผ่นดินไม่สามารถไหลออกทะเลได้ ก็จะเกิดน้ำท่วมในที่ราบลุ่ม อันได้แก่ พื้นที่แถบกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ตลอดจนพื้นที่ราบลุ่มตอนกลางและตอนใต้ จะทรงหาวิธีระบายน้ำส่วนเกินออกจากที่ลุ่มและป้องกันน้ำท่วมในที่ลุ่มพร้อม ๆ กัน เป็นวิธีที่ทรงเรียกว่า “แก้มลิง” โดยการขุดลอก คลอง คูต่าง ๆ ที่ตื้นเขินให้น้ำสามารถไหลได้สะดวก และสร้างบ่อพักน้ำเพื่อให้น้ำที่ไหลมานี้มาพักอยู่ในบ่อก่อน เมื่อระดับน้ำทะเลลดต่ำลงจึงค่อย ๆ ทอยระบายออกไปที่หลัง

การก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำเป็นมาตรการป้องกันน้ำท่วมที่สำคัญประการหนึ่งในการกักเก็บน้ำที่ไหลท่วมล้นในฤดูน้ำหลาก โดยเก็บไว้ทางด้านเหนือเขื่อนในลักษณะอ่างเก็บน้ำ ซึ่งปัจจุบันมีการดำเนินการตามพระราชดำริมากมายหลายแห่งในประเทศไทย และการป้องกันน้ำท่วมใหญ่ในระดับประเทศนั้นได้ดำเนินการหลายจุด เช่น พระราชดำริให้สร้างเขื่อนใหญ่ 3 เขื่อน คือ เขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ และการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นต้น

2.4) การบำบัดน้ำเสียโดยใช้หลักการธรรมชาติ

นอกจากนี้ น้ำที่ไม่ต้องการหรือผ่านการใช้สอยจนสกปรกแล้ว ก่อนที่จะถูกปล่อยลงสู่ลำธาร ก่อมลพิษแก่สิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่ชีวิต เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศและทำลายชีวิตสัตว์น้ำ ทรงมี

ความคิดที่จะบำบัดน้ำเสียให้กลับมาเป็นน้ำดีโดยไม่ก่ออันตรายต่อสิ่งแวดล้อมก่อนที่จะไหลคืนสู่แม่น้ำ ทะเล หรือมหาสมุทร จึงทำให้เกิดโครงการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้หลักทางธรรมชาติ ได้แก่ การใช้น้ำดี ไล่น้ำเสียโดยการควบคุมระดับน้ำและอาศัยหลักการไหลของน้ำตามธรรมชาติ อาทิ การระบายน้ำสะอาดจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปในคลองหลักต่าง ๆ ซึ่งน้ำที่มีคุณภาพดีจะช่วยผลักดันน้ำเน่าเสียออกไป และช่วยให้น้ำเน่าเสียมีสภาพเจือจางลงกลายเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีขึ้น หรือการใช้เครื่องกรองน้ำธรรมชาติ โดยการใช้วัชพืช อันได้แก่ ผักตบชวา มาทำหน้าที่ดูดซับความสกปรกและสารพิษ เช่น การกำจัดน้ำเสียที่บึงมักกะสัน เป็นต้น หรือการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัดน้ำเสีย และการใช้ป่าชายเลนบำบัดน้ำเสีย เช่น โครงการวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยน้ำจะผ่านบ่อดักขยะและตะกอนและผ่านบ่อบำบัดน้ำเสีย ซึ่งน้ำเสียซึ่งได้รับการบำบัดแล้วจะเข้าสู่ระบบกรองน้ำด้วยป่าชายเลนและจะได้รับการบำบัดจนเป็นน้ำที่ดี มีมาตรฐาน

ในช่วงปี พ.ศ. 2531 สภาพความเน่าเสียของน้ำบริเวณต่าง ๆ มีแนวโน้มรุนแรงมากยิ่งขึ้น การใช้วิธีธรรมชาติไม่อาจบรรเทาความเน่าเสียของน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานกังหันน้ำชัยพัฒนา เป็นเครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย กรมทรัพยากรทางปัญญาได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตรการประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศ “กังหันน้ำชัยพัฒนา” ในพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 นับเป็นสิ่งประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศเครื่องที่ 9 ของโลกที่ได้รับสิทธิบัตร และเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจดทะเบียนและออกสิทธิบัตรถวายแด่พระมหากษัตริย์ นอกจากนั้น ทรงได้รับรางวัลเทิดพระเกียรตินานาชาติสำหรับการประดิษฐ์ “กังหันน้ำชัยพัฒนา” จาก The Belgium

Chamber of Inventor ซึ่งเป็นองค์กรสิ่งประดิษฐ์ที่เก่าแก่ที่สุดของยุโรปจำนวน 5 รางวัล

3) การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้

นอกเหนือจากพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับเรื่องของดินและน้ำแล้ว พระองค์ยังทรงตระหนักในความสำคัญของป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม ดังที่ประเทศไทยประสบอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ล้วนมีสาเหตุสำคัญมาจากการตัดไม้ทำลายป่า จากแนวพระราชดำริของพระองค์ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาและบำรุงป่าไม้จำนวนมากทั่วประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานทฤษฎีการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ

1. ปลุกป่าโดยไม่ต้องปลูก คือ ให้อายุป่าไว้ ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องปลูก
2. ปลุกป่าในที่สูง โดยใช้ไม้จำพวกที่มีเมล็ดทั้งหลายขึ้นไปปลูกบนยอดที่สูง เมื่อโตแล้วจะออกฝักออกเมล็ด ก็จะลอยตกลงมาแล้วงอกเองในที่ต่ำต่อไป
3. ปลุกป่าต้นน้ำลำธารหรือการปลูกป่าธรรมชาติ ให้ปลูกต้นไม้ที่ขึ้นอยู่เดิม และงดปลูกไม้ผืนจากถิ่นเดิม
4. การปลูกป่าทดแทน ทรงแนะนำว่าการปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผน ทั้งนี้ให้มีการปลูกป่าทดแทนตามสภาพภูมิศาสตร์และสภาพของพื้นที่ที่เหมาะสม

นอกจากนี้ พระองค์ทรงแนะนำให้มีการปลูกป่าหลากหลายชนิด เช่น

1. ปลุกป่า 3 อย่าง แต่ได้ประโยชน์ 4 อย่าง คือ สมควรที่จะปลูกป่าใช้ไม้ป่าสำหรับใช้ผล และป่าสำหรับใช้เป็นฟืน ตลอดจนเป็นป่าที่ช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย

2. ปลุกป่าเปียก เป็นทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้ โดยการใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสร้างแนวป้องกันไฟเปียก หรือแนวป้องกันไฟไหม้ป่า
3. สร้างภูเขาป่า ให้ดำเนินการสำรวจแหล่งน้ำเพื่อสร้างฝายขนาดเล็ก ปิดกั้นร่องน้ำในเขตต้นน้ำลำธาร ทั้งนี้เพื่อแผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างขวางอันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้นบริเวณดังกล่าวจะได้กลายเป็น “ภูเขาป่า”
4. การพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้ โดยใช้ทรัพยากรที่เอื้ออำนวยสัมพันธ์ซึ่งกันและกันให้เกิดประโยชน์สูงสุด
5. อนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลน เป็นแนวทางการสร้างวงจรของระบบนิเวศด้วยการปกป้องอนุรักษ์และขยายพันธุ์ไม้ป่าชายเลน
6. อนุรักษ์และพัฒนาป่าพรุ ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าพรุรวมทั้งสิ้น 4,000,000 ไร่ ป่าพรุที่มีขนาดใหญ่ที่สุดอยู่ที่จังหวัดนราธิวาส พื้นที่พรุมีปัญหาในการใช้ทำการเกษตร บางแห่งมีแนวโน้มเสื่อมโทรมง่าย บางแห่งใช้ประโยชน์ไม่ได้ ทรงมีแนวพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออันเนื่องมาจากพระราชดำริพัฒนาพื้นที่ให้ใช้ประโยชน์ได้ควบคู่กับการสร้างสมดุลแห่งระบบนิเวศ แนวพระราชดำริในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าทำให้สามารถฟื้นฟูสภาพป่าประเภทต่าง ๆ ให้กลับสมบูรณ์ดังเดิม ส่งผลให้เกษตรกรในพื้นที่สามารถหาผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ จากป่า ก่อให้เกิดรายได้และจะไม่ทำลายป่าให้หมดสภาพไปอย่างที่ผ่านมา

แนวพระราชดำริการพัฒนาที่ยั่งยืน นำไปสู่ประโยชน์สุขของประชาชน⁷

แนวพระราชดำริการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นที่มาของโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายมุ่งตรงต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นที่มาของความมั่นคงของชาติและความสงบสุขของสังคมไทย ในปัจจุบันมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมากกว่า 4,000 โครงการ ได้แก่

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เป็นหน่วยงานกลางในการประสานแผนและความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามแนวพระราชดำริ เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำและการชลประทาน โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนาการเกษตร โครงการพัฒนาสงเคราะห์และส่งเสริมอาชีพ โครงการพัฒนาสวัสดิการสังคม โครงการพัฒนาการคมนาคมและการสื่อสาร โครงการพัฒนาการสาธารณสุข โครงการพัฒนาการศึกษาและการวิจัย และโครงการต่าง ๆ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลาย

โครงการตามพระราชประสงค์

โครงการซึ่งทรงศึกษาและทดลองปฏิบัติส่วนพระองค์กับผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาต่าง ๆ โดยทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินงานทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี เป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริงแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลเข้ามาสนับสนุนงานในภายหลัง เช่น โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา เป็นต้น

โครงการหลวง

เป็นโครงการที่ทรงมุ่งพัฒนาชาวไทยภูเขาในภาคเหนือ ด้วยการปลูกพืชแทนฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลายป่า โครงการหลวงได้รับรางวัลแมกไซไซ เมื่อ พ.ศ. 2531

โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์

เป็นโครงการที่พระราชทานข้อแนะนำและแนวทางพระราชดำริให้ภาคเอกชนรับไปดำเนินการ เช่น โครงการสาธารณูปโภคไทยสำหรับเยาวชน

จัดตั้งมูลนิธิชัยพัฒนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” ขึ้นตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2531 นับเป็นมูลนิธิส่วนพระองค์มูลนิธิแรกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงตั้งขึ้น โดยพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งนายกกิตติมศักดิ์ และประธานกรรมการมูลนิธิคือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือประชาชนในรูปของการดำเนินงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในกรณีที่มีการดำเนินงานนั้น ๆ ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ของทางราชการ หรือดำเนินงานในลักษณะอื่นใดที่จะทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงรวดเร็ว และไม่ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดในเรื่องเงินไขเวลา

สำหรับงานของมูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินการไปแล้วมากมาย อาทิ ด้านการพัฒนาการเกษตร ด้านการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ด้านการพัฒนาสังคมและด้านการคิดค้นหาพลังงานทดแทน รวมทั้งด้านอื่น ๆ ได้แก่ การฟื้นฟูผู้ประสบภัย ในกรณีที่เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนทั้งชีวิตและทรัพย์สิน

⁷ เรื่องเดียวกัน, 101-104.

มูลนิธิชัยพัฒนาจะเข้าไปให้ความช่วยเหลือ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ พ.ศ. 2547 ช่วยเหลือผู้ประสบภัยโคลนถล่ม จังหวัดอุตรดิตถ์ พ.ศ. 2549 ช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม พ.ศ. 2554 เป็นต้น

สรุป

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นต่อแผ่นดินไทยและประชาชนชาวไทย แนวพระราชดำริและทฤษฎีการพัฒนา ที่พระราชทานรวมทั้งพระราชวินิจฉัยอันทรงคุณค่าในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ล้วนมีทิศทางที่เด่นชัด กระชับ และเห็นผลชัดเจน พระองค์ทรงเน้นการทำงาน

ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักภูมิสังคม หลักเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และการทำงานด้วยความรู้รัก สามัคคี

ผลจากการพัฒนาตามแนวพระราชดำริทำให้คนอยู่ได้ด้วย การ “พึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน สร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน และส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคง สังคมมีความสงบสุขร่มเย็น พสกนิกรของพระองค์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วย ความผาสุกภายใต้ร่มพระบารมีของพระองค์ แม้พระองค์เสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว แต่พระองค์ยังคงสถิตอยู่ในดวงใจประชาชนของพระองค์ชั่วนิรันดร์

บรรณานุกรม

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). **พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา**. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2539). **วารสารเศรษฐกิจและสังคม ปีที่ 33 ฉบับพิเศษ ประจำปี 2539**, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). **สังฆธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน**, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2556). **ตามรอยพระยุคลบาท ครูแห่งแผ่นดิน**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.